

kümdarın gerek şehzade ve beylerin askerleri eğitimi ve maaşlı askerlerdi. Vergiler Osmanlılar'da olduğu gibi şer'î ve örfî olmak üzere iki kısımdı. Ancak bu yüzyıllarda örfî vergilerin dikkati çekecek derecede çok olduğu görülmektedir. Muhasıl ve tahvildar malî tahsilâtı yapan başlıca memurlardı.

Karakoyunlular zamanında Şiîlik faaliyetleri yaygınlaşmıştır. Azerbaycan ve Anadolu'da Şeyh Cüneyd-i Safevî'nin başarılı faaliyetleri, Hûzistan'da Muşa'sa'lar'ın hareketleri Şiîliğin silâhla yayılmaya çalışıldığını gösteren en önemli delillerdir. Yar Ali gibi Karakoyunlu hânedarında Hz. Ali'ye karşı şuurulu bir sevginin mevcut olduğu söylenebilir. Ancak Kara Yûsuf, İskender ve Cihan Şah'ın paralarında dört halifenin isimleri görülür. Ayrıca çağdaş Akkoyunlu, Memlûk ve Timurlu kaynaklarında Karakoyunlu hükümdarlarının Şiîliğe meyilleri olduğu hakkında bir kayda rastlanmamaktadır.

Cihan Şah Mirza yazdığı Türkçe şiirlerle Âzerî edebiyatında önemli bir mevkiye sahiptir. Onun Molla Câmî ile mektuplaştığı ve âlimleri himaye ettiği bilinmektedir. Celâleddin ed-Devvânî bunlardan bi-

ridir. Cihan Şah'ın oğullarından Pîr Budak da şair ruhlu bir şehzade olup beğenilen şiirleri vardı. Kardeşleri Hüseyin Ali'nin tahta çıkması için harekete geçen kız kardeşleri Şah Saray ve Ârâyîş'in de şair oldukları kaynaklarda belirtilmektedir.

Cihan Şah'ın Tebriz'de başlıca cami ve zâviyeden müteşekkil bir külliyesi vardır. Künyesine nisbetle Muzafferiyeye adını taşıyan bu külliye, hatunu Can Begüm tarafından yaptırıldığını Ebû Bekr-i Tih-rânî bildirir. Mavi çinilerle süslenmiş olduğu için Tebriz halkı tarafından Mes-cid-i Kebûd (Gökmescid) denilen bu eser uzmanlarca İran'ın günümüzde sanat değeri en yüksek eserlerinden biri sayılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Muzafferiyeye Külliyesi Vakfiyeleri, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3340, vr. 4^a vd.; *Fermânâh-ı Türkmânân-ı Karakoyunlu ve Akkoyunlu* (nşr. Hüseyin Müderrisî Tabâtabâî), Kum 1352 hş., s. 19-55; *Münşeat Mecmuası*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 4031, vr. 3^b-7^b; a.e., Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3333, vr. 33^b, 36^a, 43^b, 45^b; *Hüsameddin Efendi Mecmuası*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3673, vr. 59^b-66^a; Esterâbâdî, *Bezm ü Rezm* (nşr. Kilisli Mualim Rifat), İstanbul 1928, s. 370; Nizâmeddin Şâmî, *Zafername* (nşr. F. Tauer), Prague 1937, tür.yer.; İbn Dokmak, *el-Cevherü's-şemîn*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3172, s. 181, 182, 183; Hâfiz-i Ebrû, *Zübdetü't-tevârih*, Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 4371, tür.yer.; a.mlf., *Zeyl-i Câmî'u't-tevârih* (nşr. Hânâbâ Beyânî), Tahran 1317, tür.yer.; İbn Arabşah, *Acâ'ibül-makdûr*, Kahire 1285, s. 50, 90; Aynî, *İkdül-cümân*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2395-2396, tür.yer.; Şerefeddin, *Zafername* (Abbâsî), tür.yer.; İbn Tağriberdî, *en-Nücümü'z-zâhire* (Popper), VI, 410-415; Ebû Bekr-i Tih-rânî, *Kitâb-ı Diyârbakriyye* (nşr. Necati Lugal – Faruk Sümer), Ankara 1962-64, I-II, tür.yer.; Abdürrezzâk es-Semerkindî, *Ma'la'u's-sa'deyn* (nşr. Muhammed Şâfi), Lahor 1946-49, I-II, tür.yer.; Aşıkpaşazâde, *Târih*, s. 246 vd., 249; Neşrî, *Cihannümâ* (Unat), I, 332-334; Mir Yahyâ Kazvînî, *Lübbü't-tevârih* (nşr. Seyyid Celâleddin-i Tahrânî), Tahran 1314, s. 211-218; Gaffârî, *Cihânârâ*, Tahran 1342 hş., s. 247-250; Âli Mustafa, *Kühû'l-ahbâr*, İstanbul, ts., III/3, s. 33-38; Kâtib Ferdi, *Mardin Mülûk-i Artukiyye Târihi* (nşr. Ali Emîrî), İstanbul 1331, s. 55 vd., 61, 67 vd.; T. de Medzoph, *Exposé des guerres de Tamerlan et de Schach Rokh* (trc. F. Nève), Bruxelles 1860, s. 109, 112-113; Ahmed Tevhid, *Meskûkât-ı Kadîme-i İslâmiyye Kataloğu*, İstanbul 1321, IV, 446-470; C. T. Tabâtabâî, *Sikkehâ-yı Şâhân-ı İslâmî-yi İrân*, Tebriz 1350 hş., II, 145-157; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 58-62, 74-76; ayrıca bk. tür.yer.; a.mlf., *Medhal*, s. 286-312; V. Minorsky, "The Clan of the Qara-Qoyunlu Rulers", *Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 391-395; a.mlf., "Kara Koyunlu Cihan Şah ve Şiirleri" (trc. Mine Erol), *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, II, Ankara 1970, s. 153-180; Faruk Sümer, *Karakoyunlular*, Ankara 1967; a.mlf., "Kara-Koyunlular", *İA*, VI, 292-305; a.mlf.,

"Kara-Koyunlu", *El²* (İng.), IV, 584-588; *Cophons of Armenian Manuscripts, 1301-1480*, Cambridge 1969, tür.yer.; Abdülâlî Kareng, *Âşâr-ı Bâstânî-i Âzerbâycân*, Tebriz 1351 hş., s. 281; Abbas el-Azzâvî, *Târihu'l-'Irâk beyne'l-ihtilâleyn*, Bağdad 1357, III, 88 vd.; Hüseyin-i Kerbelâî, *Ravzatü'l-cinân* (nşr. Sultân el-Kurrâî), Tahran, ts., I, 524; İsmail Aka, *İrân'da Türkmen Hâkimiyeti: Kara Koyunlular Devri*, Ankara 2001, s. 1-84; Adnan Sadık Erzi, "Akkoyunlu ve Karakoyunlu Tarihi Hakkında Araştırmalar", *TTK Belleten*, XVIII/70 (1954), s. 179-221; Mükrimin Halil Yınanç, "Cihan-Şah", *İA*, III, 173-189.

FARUK SÜMER

KARAKÖSE

(bk. AĞRI).

KARAKTER

(bk. ŞAHSİYET).

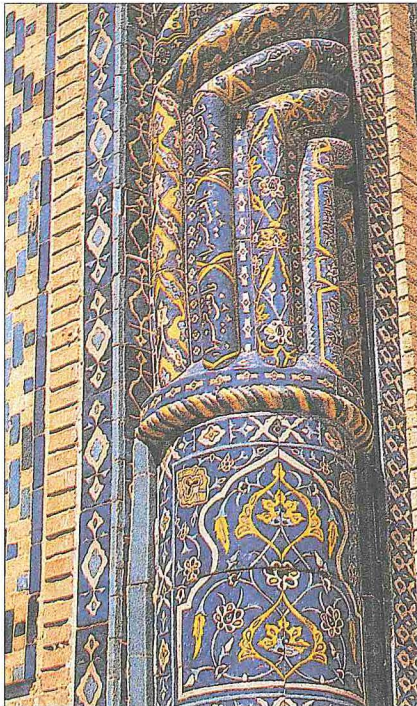
KARAKULLUKÇU

Yeniçeri koşuşlarında ayak hizmetlerini gören kimse.

Karakullukçu tabiri, hizmetlerinde buldukları yeniçerilerin aynı zamanda kul adıyla anılmış olmasına dayanır. "Onlara hizmet eden" anlamında **kullukçu** ve yaptığı işin bir ayak hizmeti olması dolayısıyla **karakullukçu** şeklinde adlandırılan bu görevlilerin ayrıca inzibat noktalarında görev yaptıkları bilinmektedir. Bu hizmet zamanla ön plana çıkarak asayiş ve güvenliği sağlayanları ifade eder bir anlam kazanmıştır.

Karakullukçuluk görevi muhtemelen Fâtih Sultan Mehmed zamanında ortaya çıkmıştır. Nitekim bu dönemde Yeniçeri Ocağı'nın yeniden tanzimi sırasında her koşuşa aççı, alemdar, vekilharç, odabaşı ve çorbacı gibi zâbitler tayin edilirken her 100 nefer için acemi oğlanlarının ocağa alınanları arasından on karakullukçu verilmiş, bunların da başına bir başkarakullukçu getirilmişti. Acemi oğlanlarından kapıya çıkan (bedergâh) neferlere "karakullukçu acemi oğlanı" denir (Selânikî, I, 297) ve bunlar öncelikle odaların temizliğiyle meşgul olurlardı; bir bölümü de karakullukçu olarak istihdam edilirdi. Karakullukçular yerleri süpürürler, kdemli yeniçerilerin ayakkabalarını temizlerler, yemek kaplarını yıkarlar, odun yararlar, kandilleri yakarlar ve alışveriş için pazara giderlerdi. Her odada esas olarak bir, bazan da iki karakullukçu bulunurken ko-

Karakoyunlu Hükümdarı Cihan Şah döneminde inşa edilen Mescid-i Kebûd'un (Gökmescid) çinilerinden bir detay

Karakullukçu

ğuşun kalabalık oluşuna göre bu sayı artabilirdi. Meselâ nefer adedi 7-800'ü bulan çavuşbaşı ve kul kethüdâsı odalarında dörder beşer karakullukçu hizmet ederdi. Aşçı yamağı statüsünde olan bu karakullukçular aşçıbaşının nezâreti altında çalışır, kıdemli olanlar ise aşçılığa yükselirdi.

Karakullukçular yaptıkları işe göre pazara giden, pabuççu ve kandilci gibi lakaplarla da anılırlardı. Ayrıca bazı karakullukçular, çorbacı denilen yeniçeri orta ve bölük kumandanlarının atlarına bakarlardı, seyislik, ulaklık, hasekilik hizmetinde bulunurlardı. Hepsinin âmiri olan başkarakullukçu aynı zamanda şehirdeki kullukların da başıydı. Sadece kullukçu diye de anılan bazı karakullukçuların koğuş dışı görevlerinin başında İstanbul'da ve taşradaki karakollarda inzibat ve asayiş sağlama işi gelirdi. Bunların hizmet süreleri İstanbul'da üç, taşrada dokuz ay idi. Karakullukçuların bir başka görevi de yabancı sefirlerle verilen ziyafetlerde hizmet etmektir.

Kapıya çıkan her nefer gibi karakullukçulara da bedergâh olduklarında "düzen akçesi" adıyla 2'şer altın verilir, ayrıca 2'şer akçe yevmiye bağlanırdı. Bu gündelik zamanla artardı. Karakullukçu terfi ederse küçük müteferrika olur ve oda hizmetlerinden kurtulurdu. Yeniçeri Ocağı'ndan başka diğer kapıkulu ocaklarında da karakullukçular bulunur ve benzer hizmetler yaparlardı (Şem'dânîzâde, I, 22).

Karakullukçular resmî günlerde başlarına kavuk, sırtlarına kollu bir nevi cepken

demek olan kırmızı renkte salta ile siyah nimten, altlarına şalvar, dizlerine beyaz tozluk, ayaklarına da kırmızı yemeni giyerlerdi. Bellerine geçme pirinç levhalarından bir kemer bağlayıp saltaların sağ tarafını sarı ipek püsküllerle süslerlerdi. Başlarına giydikleri nefer kalafatı, âdi bir kavuğa açık kahverenginde astar sarımsıyla oluşmuş bir serpuştan ibaretti.

BİBLİYOGRAFYA :

Selânikî, *Târîh* (İpşirli), I, 297; *Mebde-i Kânûn-ı Yeniçeri*, vr. 39' vd.; *Kitâb-ı Müstetâb* (nşr. Yaşar Yücel), Ankara 1974, s. 7; Şem'dânîzâde, *Mûri't-tevârih* (Aktepe), I, 22, 23, 99, 106; II/A, s. 79-118; II/B, s. 7; D'Ohsson, *Tableau général*, VII, 320-321; Mahmud Şevket, *Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyyesi*, İstanbul 1325, I, 78-79; Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-vukûât*, İstanbul 1327, I, 142; II, 6; III, 86, 87, 89; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 64-65, 152, 236, 237, 285; Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul 1986, s. 176, 193, 240; Pakalın, II, 198, 319-320.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

KARAKURT KÜLLİYESİ

Kırşehir dolaylarında hankah, ılıca, cami ve türbeden oluşan XIII-XIV. yüzyıla ait külliye.

Kalender Baba Zâviyesi olarak da anılır. İl merkezinin 16 km. kadar batısında Kırşehir'den Koçhisar istikametinde uzanan yolun üzerindedir. Buradaki Sevdiğin köyünün adının Kırşehir Emîri Cacaoğlu Nûreddin'in Şevval 670 (Mayıs 1272) tarihli vakfiyesinde geçmesi, köyün en azından 1250 yıllarında meskûn bir yer olduğunu belli eder. Vakfiyeye göre Sevdiğin köyü sınırı Kırşehir-Koçhisar yolu, Terme köyü toprakları, Aköz tarlası ile Kızılca'ya kadar uzanıyordu. Terme eskiden beri sıcak su kaynakları için kullanıldığından, Sevdiğin köyü yakınındaki tek sıcak su kaynağı sonradan Karakurt diye anılan ılıca olduğuna göre vakfiyedeki kaplıca burası olmalıdır. Bu sebeple eskiden şehirden 1 km. kadar uzakta ve ondan geniş bir mezarlıkla ayrılmış olan, günümüzde ise hemen hemen Kırşehir sınırları içinde kalan Terme olmayacağı açıktır.

Koçhisar istikametinde giderken Sevdiğin ile Karalar köyünün arasında sağ tarafta bir inişte zamanımızda boş olarak duran eski ılıca-hankah binası görülür. Solda ise yoldan biraz geride yarı yıkık bir durumda bir cami ile ona bitişik bir kümbet, etrafında bazı mezar taşlarının bulunduğu kabristan dikkati çeker. Eski ılıca boşaltılıp yıkılmaya bırakılmış, buna karşılık suyu az ilerisine, bu külliyenin etra-

fını saracak şekilde yapılan yeni ılıca ile yanındaki modern tesislere verilmiştir. Cevat Hakkı Tarım'ın yazdığına göre, Karakurt ile Karalar köyü arasında Teberrük olarak adlandırılan düzlükte Karakurt / Kalender Baba adlarıyla anılan, zâviye olduğu hakkında bazı tahminler yürütülen harabelerle bir kümbet kalıntısı vardı. Ahmet Süheyl Ünver ise Selçuklu devri kaplıcalarına dair yazılarında buradan bahsetmekle beraber bizzat göremediğinden birtakım genel bilgiler vermekle yetinmiş, binaların Kılıcarslan tarafından yaptırıldığı rivayetini tekrarlamış, Karakurt adıyla ilgili halk efsanesini anlatarak hankah-misafirhane kısmının eski durumunu göstermesi bakımından büyük değeri olan 1933'lerde çekilmiş bir fotoğrafını yayımlamıştır. Külliyenin 1965 yıllarına doğru Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün çizdiği rölevaleri ise müdürlük arşivinde bulunmaktadır.

Külliyenin hangi tarihte ve kimin tarafından yaptırıldığını bildirecek bir kitâbesi yoktur. Karakurt (Karakakurt) ve Kalender Baba adları da aydınlatılması güç birtakım meselelere yol açmaktadır. Vaktiyle ortaya atılıp pek çok yazarın tekrarladığı, hiçbir kaynağa dayanmayan bir bilgiye göre Kılıcarslan bu türbe ve hankahı Karakurt isminde bir Selçuklu emîri adına yaptırmıştır. Cevat Hakkı Tarım, Babaîler'den olan Karakurt Baba'nın bir adının da Kalender Baba olduğunu ve Kırşehir Bedesteni'nin onun tekkesine vakfedildiğinin 18 Rebîülâhîr 1301 (16 Şubat 1884) tarihini taşıyan bir şer'iyye mahkemesi i'âmından öğrendiğini yazmaktadır. Ancak bu bilgi başka kaynaklarla desteklenmediğinden inandırıcı görülmemekle, sadece bedestenin tamamının veya dükânlarının bir kısmının Karakurt Hankahı'na vakfedildiğini göstermektedir. Ayrıca bu bilgi, vakfın esas sahibini belli etmediği gibi tarihinin çok geç oluşu i'âmın güvenilir bir kaynak teşkil etmeyeceğini ortaya koymaktadır. Aynı adı taşıyan yapılar Osmanlı dönemine ait olduklarından 1936'da yıktırılan Kırşehir Bedesteni'nin Karakurt İlicası'ndaki tekke ve türbe ile ilgisi yoktur. Çok daha eski olan kümbet ve hankahlarla yaşıt olmaları mümkün değildir. Bu durum, bir hayır sahibinin geç bir devirde bedestenin tamamını veya bir kısmını Karakurt Tekkesi'ne vakfetmiş olmasıyla izah edilebilir.

Netice olarak Karakurt adının gerçekten yaşamış bir şahıstan geldiğini kabul etmek daha doğru olsa da kim olduğu,